

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В.Н.Каразіна
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С.Сковороди

Факультет іноземних мов
Факультет іноземної філології
Історичний факультет

ПИТАННЯ СХОДОЗНАВСТВА В УКРАЇНІ

*Тези доповідей
Всеукраїнської науково-практичної конференції
з міжнародною участю
28 березня 2019 р.*

Харків – 2019

2. Всемирная энциклопедия: Мифология / гл. ред. М.В. Адамчик; гл. науч. ред. В.В. Адамчик. – Минск: Современный литератор, 2004. – 329 с.
3. Мень А. Опыт курса по изучению Священного Писания. Ветхий Завет: В 2-х т. Т. I, § 26. – М.: Слово, 2000. – 633 с.
4. Мень А. История религии: В поисках пути, истины и жизни. – Т. VI: Магизм и единобожие. – М.: Слово, 1992. – 359 с.

РУХОЛЛА МУСАВІ ХОМЕЙНІ ЯК ЛІДЕР АНТИШАХСЬКОЇ ОПОЗИЦІЇ В ІРАНІ У 60-х – 70-х рр. XX ст.

Клець Аліна Олександрівна, студентка 5 курсу

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

Науковий керівник: к.і.н., доц. Л.М. Ямпольська

Сорок років тому, 1979 року, в Ірані було повалено владу шаха Мохаммеда Реза Пехлеві (1919–1980); в країні остаточно перемогла Ісламська революція, ключову роль у якій відіграв аятолла Рухолла Мусаві Хомейні (1900/1902–1989). За масштабами і значенням для світової історії ці події ставлять на один щабель із Великою французькою революцією 1789–1799 рр., захоплення влади більшовиками в Росії 1917 року. Ісламська революція 1978–1979 рр. в Ірані стала однією з головних подій на Близькому та Середньому Сході за минуле XX століття. Про релігійну та суспільно-політичну діяльність Р.М. Хомейні можна вести довгі дискусії, оскільки ця особистість воістину велика та універсальна. Якщо звернути увагу на всі визначні суспільно-політичні події останнього сторіччя, то стає очевидним, що причина більшості з них була пов'язана з діяльністю партій або еліти. Імам Хомейні спирався не на еліти або групи, а на народ. Він був справжнім вихідцем з народу, служив народу і свято вірив у нього.

Тема дослідження, беззаперечно, є актуальною, адже висвітлює ключові питання, які суттєво вплинули на подальший розвиток усіх сфер життя країни: політичну, соціальну, культурну (повалення шахського режиму, утворення ісламської республіки, введення цензури на пресу тощо), а також сформували перспективи розвитку Ірану. Сорок років потому ісламський режим, створений Хомейні, продовжує демонструвати стійкість, незважаючи на зовнішні і внутрішні виклики.

Метою нашого дослідження є вивчення особливостей антишахської політики Р.М. Хомейні у 1960-х – 1970-х рр. в Ірані, наслідком якої стало скинення влади шаха Мохаммеда Рези Пехлеві та встановлення ісламської республіки.

При підготовці доповіді були використані праці Д.А. Жукова [3], що зосереджується на політичній діяльності Хомейні, С.Л. Агаєва [1] про причини незадоволення політичним курсом шаха періоду «Білої

революції», А.Б. Резнікова [4], який дослідив особливості падіння шахського режиму в 1979 році. Особливо слід відзначити працю Х. Ансарі [2], який навів цікаві факти політичної боротьби проти монархії.

Загальнонаукові (аналізу, синтезу, систематизації) та спеціально-історичні (описовий, порівняльно-історичний, проблемно-хронологічний) методи дозволили провести дослідження та дійти до логічних висновків.

Незабаром після державного перевороту Ф. Захеді 1953 року Іран відновив дипломатичні відносини з Великою Британією, звільнився від ембарго та отримав інвестиції й кредити на сотні мільйонів доларів зі США. Велика Британія і США, все глибше проникаючи в економіку Ірану, вимагали від шаха реформ у соціальній сфері та в царині прав людини.

У 1961 році шах розпустив на невизначений термін ворожий йому меджлис і встановив у країні одноосібне правління. Незабаром було задекларовано політичне рівноправ'я жінок. Всі ці нововведення викликали незадоволення Р.М. Хомейні, але прямі його зіткнення з урядом почалися із законопроекту про створення провінційних і повітових рад, опублікованого в жовтні 1962 року. Згідно з ним, «віра в іслам» тепер не була обов'язковою попередньою умовою для виборців і кандидатів на виборах, а вираз «клястися на Корані» замінювався формулою «клястися на священній книзі».

Реакція на ці нечувані нововведення не забарилася. Хомейні, обмінявшись думками з вищими улемами Кума і Тегерана, розгорнув активну кампанію протесту проти утиску гідності мусульман. Він відправив на адресу шаха різку телеграму. «Черевики Вашого батька занадто великі для Ваших ніг», – звертався він безпосередньо до Пехлеві, закликаючи відмовитися від тісного співробітництва із Заходом [2, с. 5]. Зусилля Хомейні досягли мети. У листопаді 1962 року уряд анулював цей законопроект.

Однак то було лише випробовування сил двох супротивників, які повинні були незабаром зійтися в смертельній сутичці. У грудні 1963 року шах оприлюднив «Шість пунктів «Білої революції», які представляли собою розгорнутий план масштабних реформ. 21 березня Хомейні виголосив промову, в якій містилася гостра критика «Білої революції». Він назвав іранську владу проімперіалістичною, прозахідною, антидемократичною, яка суперечить нормам ісламу, закликаючи до бойкоту.

У квітні 1963 року Хомейні опублікував свою знамениту заяву під назвою: «Любов до шаха – це потурання грабунку народу». У цій заяві, адресованій Мохаммеду Реза Пехлеві, Хомейні писав: «Я готовий до того, що моє серце буде пронизане багнетами Ваших агентів, але я ніколи не підкорюся Вашим несправедливим вимогам і не схилюся перед Вашою жорстокістю» [2, с. 112].

В опозицію проти шаха перетворювалися навіть поетичні вечори. Країною циркулювали листи і маніфести письменницьких гільдій, асоціації юристів, марксистських угруповань. Під ними залишали свої підписи сотні впливових людей [1, с. 75].

За закликом Хомейні в Кумі почалися масові виступи студентів, які зібралися на жалобну церемонію поминання жертв шахського режиму. Широкі виступи опозиції були придушені поліцією. Пік антишахських виступів 1963 року припав на червень, коли відзначалося свято Ашура. Релігійні демонстрації почалися в Тегерані і незабаром переросли в антиурядові виступи. Хомейні, який до цього часу став визнаним лідером духовенства і всієї опозиції, звернувся до віруючих з кількома гострими антишахськими промовами. Шах наказав заарештувати його, що і було зроблено. Звістка про це призвела до справжнього повстання. Народ із навколишніх міст і сіл рушив до Тегерана, проте був зупинений військами, які відкрили вогонь на поразку. Армія і агенти САВАК – лояльне до Пехлеві Міністерство держбезпеки Ірану – придушували повстання з особливою жорстокістю. Достеменно невідомо, скільки людей загинуло за час зіткнень. За різними оцінками, починаючи з 1963 року – до 60 тис. осіб, починаючи з 1977-го – до 3,7 тис. [3, с. 91].

Врешті-решт Р.М. Хомейні випустили на свободу, і в квітні 1964 року він повернувся в Кум. Місяці, проведені у в'язниці, анітрохи не змінили його ставлення до режиму. Навпаки, виступи Хомейні стали ще більш гнівними і непримиренними. Шах намагався домовитися з ним, однак Хомейні категорично відмовився навіть розмовляти з його посланцями. Тоді в листопаді 1964 року шах наказав вислати непокірного аятоллу з країни.

За кордоном богослов на касети записував свої проповіді, друкував памфлети і статті, а його спільники таємно завозили їх до Ірану і поширювали по мечетях. Він продовжував підтримувати зв'язки з прихильниками та опозиційними колами в Ірані і, як і раніше, користувався зростаючим авторитетом серед широких верств населення. Аятолла пропагував ідею повалення влади шаха і створення теократичної держави, т. зв. концепцію «ісламського способу правління» – «веляят-е факіх».

У березні 1978 року народні протести проходили по всій країні. Шах ввів військовий стан, однак це не заважало протестам у Тегерані. 16 січня 1979 року Моххамед Реза Пехлеві був змушений втекти з Ірану [4, с. 121]. В умовах масових народних виступів проти шахського режиму Р.М. Хомейні повернувся в Іран 1 лютого 1979 року і очолив повалення монархії. У квітні 1979 року він проголосив Ісламську Республіку Іран і став її керівником.

Таким чином, можна без перебільшення стверджувати, що імам Хомейні був однією з найвпливовіших політичних і релігійних особистостей минулого ХХ століття. Він став найбільш активною фігурою

в русі проти шаха та його політики мертвої «стабільності» і тиранії прозахідної світської влади. В ході опозиційних виступів в Ірані було повалено конституційну монархію та впроваджено нову теократично-республіканську форму правління, яку очолив сам Хомейні. Ісламська Республіка Іран стала противагою Королівству Саудівської Аравії на Близькому Сході.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Агаев С.Л. Иран между прошлым и настоящим: события, люди, идеи. – М.: Политиздат, 1987. – 319 с.
2. Ансари Хамид. Имам Хомейни: Политическая борьба от рождения до кончины. – М.: Палея, 1999. – 447 с.
3. Жуков Д.А. Небо над Ираном ясное. Очерк политической биографии имама Хомейни. – М.: Палея, 1999. – 142 с.
4. Резников А.Б. Иран: Падение шахского режима. – М.: Политиздат, 1983. – 163 с.

«ЧЕЧЕНСЬКЕ ПИТАННЯ» В НАЦІОНАЛЬНІЙ ПОЛІТИЦІ СРСР У 20-х – 30-х рр. XX ст.

Козорезова Юлія Олегівна, студентка 5 курсу

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

Науковий керівник: к.і.н., доц. Л.М. Ямпольська

Актуальність теми дослідження виявляється в науковій дискусії навколо процесів становлення і розвитку автономних державних утворень Північного Кавказу, зокрема Чечні¹¹, і процесів колективізації 1920-х – 1930-х рр. у контексті політики радянської влади. Вказана тема в радянській час не могла бути висвітлена об'єктивно через всебічні ідеологічні обмеження; до того ж конфлікти в Чечні 1990-х рр. призвели до втрати важливих історичних джерел і наукових видань, що ускладнює аналіз проблеми на сьогоденному етапі.

Історіографія даного питання недостатня і потребує доопрацювання. Однак на дослідницьких теренах можна виділити праці таких кавказьких вчених: М.М. Ібрагімова [2], С.В. Кокорхоєвої [3], П. Поляна [4], А. Умарової, А. Андрухаєвої [5], використані нами для проведення дослідження.

---

¹¹ Чеченська автономна область (Чеченська АО) – адміністративно-територіальна одиниця РРФСР, що існувала з 30 листопада 1922 р. по 15 січня 1934 р. Була утворена з Чеченського національного округу Горської АРСР. Центром області стало місто Грозний, яке не входило до складу області і мало статус автономного міста. З 17 жовтня 1924 р. Чеченська АО перебувала у складі Північно-Кавказького краю. У 1927 р. до складу Чеченської АО був включений район Аллаго, який напередодні входив до складу Грузії і був населений вайнахськими народностями – кістінцями, малкістінцями і майстінцями. 4 лютого 1929 р. до Чеченської АО була приєднана територія ліквідованого Сунженського козачого округу, до складу Чеченської АО також офіційно увійшло м. Грозний. 15 січня 1934 р. Чеченська АО була об'єднана з Інгушською АО в Чечено-Інгушську АО у складі Північно-Кавказького краю.